

”מסביב לנקודה הציונית”

התייחסות למאמרו של הרן סנד על הציונות (חברה, גיליון 38)

:: ארז אלף

בדחיקתך לצידו הימני קיצוני של השיח הציבורי, אנסה לבאר למה כוונתי.

איני בטוח שכשהרן ואני אומרים ציונות אנחנו מתכוונים לאותו הדבר. כשאני אומר ציונות אני מתכוון לזכותו (והמעשה הציוני – הוא מימוש הזכות) של העם היהודי לבית לאומי בארץ ישראל. החלק האחרון בהגדרה יכול להסתיים ב”משפט העמים” או ”צודק” או ”מוסרי” או כל ביטוי המתייחס לתוכנו האידיאלי של אותו הבית הלאומי, שברי לנו שאינו נפרד מההגדרה הכללת.

כשהרן או מישו אחר מדבר על ”לא ציונות”, יש לשאול, האם הכוונה לכך שלעם היהודי אין זכות לבית לאומי? או שמא העם היהודי אינו קיים? או אולי ארץ-ישראל אינה המקום למימוש אותה זכות של אותו עם? או שהשלילה היא לגבי תוכנו האידיאלי של אותו הבית הלאומי? מדבריו של הרן נראה שלא מדובר בכל אלו. ההגדרה הפוזיטיבית היחידה העולה מתוך המאמר למושג ”לא ציונות” היא ”קוראת תיגר על הנחת הלאומיות”. המושג ”קוראת תיגר” לא לגמרי מובן לי. אם הוא מתמצה בקריאות מילוליות, הרי שאין לי בעיה איתה כלל, אך אם קריאת התיגר היא גם עשייה בכיוון המתנגד לכך ש”לכל עם ובפרט העם היהודי (או הפלשתיני) תהיה מדינה משלו” נראה לי שכאן טמונה אחת מנקודות המחלוקת.

על הלאומיות יש להרבה מאיתנו בעיקר אסוציאציות שליליות, חלקנו חושבים על פאשיזם, פטישיזם ושאר מרעין בישין המגמדים את מקומו של האדם, היחיד בעולם. אך בעיני הלאומיות בכלל והלאומיות היהודית בפרט אין דבר שיש להעלימו כב”מטה קסמים”. אמר על כך אהרון דוד גורדון: ”הדבר ברור: הדילוג הזה על האומה הוא החסרת חוליה בהשתלשלות החיים. חסרה חוליה משתי בחינות: חסרה חוליה בין היחיד הממשי לבין הכלל הממשי, לבין האנושות הממשית (בתור קיבוץ של אומות ממשיות) בעצם לבין כל הטבע הממשי;

במציאות של 1903, העם היהודי מפוזר בגלויות השונות, ההתעוררות הציונית בת כמה עשרות שנים בודדות, אך רובם המכריע של היהודים אינו ”נדבק” בציונות. רבים מהגרים מטעמי פרנסה ובטחון אישי ורבים מהיהודים האידיאולוגים מוצאים עצמם בחוגים המהפכניים השונים, שרובם אינם ציונים ולא בהכרח יהודים. ברנר ממצה את ישותם של אותם יהודים בדמותו של דוידובסקי (אחד מגיבורי ”מסביב לנקודה”). אלה הטועים בליבם שהמהפכות העולמיות, האידיאולוגיות הגדולות הן הפתרון למצוקתם של היהודים בפרט ושל בני האדם בכלל. על דוידובסקי זה כותב ביאליק: ”... יודע אתה, בריות מעין דוידובסקי – עם כל ”האמת” והיופי שיש בפסיכיקה שלהם – עלי הן עושות רושם כאילו חסרה איזה קרן קיימת בנשמתם, איזה עיקר חסר בה, – ואיני מאמין ב”האמת” שבהם. ”עיקר חסר” כזה יש ברוב צדדי חיינו החדשים ו”תנועותינו” החדשות והוא – ”העיקר החסר” – עושה את צדדי החיים ההם ואת התנועות הן ל”לא דווקא”, למדומות. אולי כך הוא, מפני שתחילת הגידול של כל תנועת חיים חדשה ושל כל רעיון חדש בעמנו אינה באה מתוכנו ומן הקרקע, אלא מן האויר. אנו קולטים הכל מן האויר כשהוא גמור ומבושל ואנו נהנים מהפירות והפרחים הבשלים של אחרים מבלי חבלי חרישה ובלוי יסורי נטיעה וגידול. קרקע אין לנו – לפיכך הכל מדומה. הכל נוצץ ונובל ביום אחד...” (מתוך איגרת של ח. נ. ביאליק לי. ח. ברנר לאחר קבלת הסיפור – ”מסביב לנקודה”, קיץ 1903).

דוידובסקי הוא במידה רבה בן דמותם של רבים מאנשי השמאל היום. אלה הביקורתיים כלפי החברה, המדינה והעולם, אוחזים באידיאולוגיות מרובות ”איזמים” וחסרה ”קרן קיימת בנשמתם”. קרן קיימת זו היא הלאומיות היהודית, הציונות. על אף שבאומרך היום ”לאומיות” אתה מסתכן

כשמדברים על ”לא ציונות”, יש לשאול, האם הכוונה לכך שלעם היהודי אין זכות לבית לאומי? או שמא העם היהודי אינו קיים? או אולי ארץ-ישראל אינה המקום למימוש אותה זכות של אותו עם? או שהשלילה היא לגבי תוכנו האידיאלי של אותו הבית הלאומי?

האם שאלות כמו היחס לחוק השבות וזכות השיבה הן סוגיות קטנות ושוליות? או היחס לסמלי המדינה – המנון, דגל? האם אינו מהווה סיבה למחלוקת פוליטית מהותית? וכמובן היחס לסרבנות?

השניה, שציבוריות יהודית מתקדמת (שאינה אורתודוקסית מסתגרת) אפשרית רק במדינת לאום יהודית, בה יהודים מחוקקים חוקים, מתקינים צינורות ביוב וכותבים ספרים. כלומר אם למי מאיתנו חשוב באיולותו שנכדיו יולדו ל"בית המלאכה היהודי", הרי שללא מדינת לאום יהודית הסיכויים לכך הולכים וקטנים. שתי הנחות אלו הן סיבה מספיק טובה בשבילי לרצות במדינת ישראל כציונית.

מכיוון שלפחות בעיני מדובר בדיני נפשות, הרי שקשה לי לשתף פעולה עם מי שבנקודה כ"כ יסודית אינו מסכים איתי או רואה בזה "פערים קטנים שאינם רלוונטיים במציאות הפוליטית...". אין ברצוני או בכוחי לכפות עמדה זו או אחרת, אך יש בכוחי ורצוני לבחור מי הם השותפים הפוליטיים, האידיאולוגיים שלי. והלא-ציונים (אנטי ציונים/פוסט ציונים או כל כינוי אחר) אינם שותפים פוליטיים טבעיים שלי, ובמקרים רבים הם אפילו יריבים פוליטיים שלי.

הדברים לעיל אינם מתייחסים לטענות הספציפיות העולות מן המאמר של הרן, אלא רק למה שנראה כהנחת היסוד של אותן טענות. אך גם על הטענות גופא אני חולק. למשל, האם שאלות כמו היחס לחוק השבות וזכות השיבה הן סוגיות קטנות ושוליות? או היחס לסמלי המדינה - המנון, דגל? האם אינו מהווה סיבה למחלוקת פוליטית מהותית? וכמובן היחס לסרבנות?

בעניין הסרבנות אפרט מעט. ראשית יש להתחיל בהגדרה: אני מבין ומשתמש במילה סרבנות כ"אופן פסול של אי-ציות". ומכאן שמוכן מאליי שהיא פסולה. כלומר יש אי-ציות לגיטימי, והדוגמאות לכך מוכרות גם מתוך ההיסטוריה הצה"לית. הויכוח אם כן הוא מתי אי-ציות הוא לגיטימי ומתי לא. לתשובה לשאלה הזו אין קשר הכרחי עם שאלת הציונות. משמע, ציוני יכול לא לציית ואף לסרב ולא ציוני יכול לא לציית ולסרב. אך אם סרבנות הופכת לאידיאל, כלומר אמירה קטגורית התומכת באי-ציות שאינו לגיטימי, הרי נשמטת הקרקע הציונית אבל לא פחות מכך הקרקע הדמוקרטית שעליה אפשר או אי-אפשר לשתף פעולה. המשמעות הפרקטית היא, שאמירות כמו "את הפקודה הזו אסור לי לבצע" אינן כמו "כל שירות בצה"ל הוא פסול" או "כל שירות בשטחים הוא פסול". עם האמירה הראשונה בתנאים מסוימים ניתן לשתף פעולה עם השנייה אין טעם - מכיוון שאין הסכמה על חוקי המשחק, על השדה המשותף.

גם נושא זכות השיבה בעיני אינו פעוט, ועצם העובדה שבעיני חלקנו הוא כזה, מראה עד כמה המרחק בינינו רב. זכות השיבה, דה-פקטו היא

והחסרת חוליה בין הממשי החי לבין מה שאינו ממשי, אבל אינו בשום פנים מושג מופשט, אלא שהמחשבה המופשטת אינה משיגה אותו אלא בהפשטה והופכת אותו למושג מופשט - לבין חיי הטבע בבחינתם העליונה.

הדילוג הזה, חוסר החוליה הזה אומר, כי חשבון האומה לא ברור, לא ברור, מה האומה ליחיד ולאדם בכלל ומה מקומה בחיים האנושיים... היחיד הוא בן האומה, והאומה היא בת הטבע בלי אמצעי, בת אותו האופק שהאומה נולדה בו וקיבלה את חינוכה הראשון. חיי האדם הקיבוציים מתחילים מן הזוג, מחיי המשפחה, אולם החיים האנושיים בעצם, החיים האנושיים עם כל היחסים האנושיים שבהם, עם כל הריכוז האנושי והיצירה האנושית שבהם, מתחילים בהכרח מקיבוץ פחות או יותר גדול, מן האומה, מן המשפחה הגדולה והמורכבת. פה בעצם מתהווה האדם, כאילו מתרקם ומתיצר שנית בבחינה פסיכולוגית, כמו שהתרקם והתיצר בראשונה בבטן אימו מבחינה פסיכולוגית. פה כעין בית המלאכה של רוח האדם. פה התיצרה הלשון, המושגים, שאין לשון אנושית מושכלת בלעדיהם, המחשבה האנושית לא תצויר בלי מושגים ובלי לשון מושכלת, הדת - המחשבה הכוללת, העולמית הראשונה והיסודית והיחס הכולל העולמי הראשון והיסודי. פה התהווה הרגשות האנושיים ורוח הקדש או היצירה האנושית, ומכאן - השירה המוסר וכו'."

במלים אחרות, הניסיון הקוסמופוליטי לדלג מעל השייכות הלאומית הוא חסר תוחלת מבחינות רבות, ועם מי הלאומיות שנשפכים עלול להישפך גם תינוק של הזהות והשייכות של כל אחד מאיתנו. חלקי זהותנו ומרכיבי השתייכותנו באים לביטוי בסמלים, טקסים, מקורות תרבותנו, אופן חינוכנו, שפתנו ועוד. כל הדברים שמתוך המאמר של הרן נראים כמו "סוגיות קטנות". במקרה של הציונות, אין מדובר "רק" בתנועה לאומית. הציונות התפתחה והינה במידה רבה עד היום גם תנועת הצלה לאומית. כולנו מכירים את תיאורי המחיר ששילמו דורות של יהודים על חוסר היכולת להגן על עצמם, ועל כן אין צורך להתעכב על כך. אני מניח שהויכוח הוא "האם היום יש מקום לתנועה כזו?", "או מה הציונות מצילה היום?"

כאן יש שתי הנחות שניתן להתווכח עליהן, אך לתפיסתי הן נקודות המוצא. הראשונה היא שהיכולת שלי כפרט וכציבור יהודי להתקיים במזרח התיכון תלויה בחזקה של מדינת ישראל כלפי איומים חיצוניים לה. כלומר על אף "התקדמות" העולם, עדיין קיומי הפיזי אינו דבר המובן מאליי, כל שכן קיומי כיהודי. ההנחה

הויכוח אם כן הוא מתי האי-ציות הוא לגיטימי ומתי לא. לתשובה לשאלה הזו אין קשר הכרחי עם שאלת הציונות. משמע, ציוני יכול לא לציית ואף לסרב ולא ציוני יכול לא לציית ולסרב.

ציונות בעיני היא תנאי יסודי לשיתוף פעולה לא בשם ימניות פשיסטית, שאותה קל לתקוף, או בשם בורגנות קפיטליסטית שאנחנו כל כך אוהבים לשנוא, אלא בשם שוויון ערך האדם, זכותו של כל אדם להגדרה לאומית ומימוש.

עולמם הערכי, התרבותי, החינוכי, הכלכלי וכד' ואילו היהודים בתוככי מדינת ישראל הרוצים באותו הדבר בדיוק הם גזענים, פשיסטים או סתם שונאי ערבים. לבית הלאומי היהודי יש מחיר שאותו שילמו ומשלמים יהודים וערבים רבים. ברור שמתחייב מן הציונות, הדמוקרטיה והסוציאליזם למצוא פתרונות מספקים והגונים לכלל הפליטים. אבל בין זה לבין פירוקה של מדינת ישראל מרחק רב.

לסיכום, ציונות בעיניי היא תנאי יסודי לשיתוף פעולה לא בשם ימניות פשיסטית, שאותה קל לתקוף, או בשם בורגנות קפיטליסטית שאנחנו כל כך אוהבים לשנוא, אלא בשם שוויון ערך האדם, זכותו של כל אדם להגדרה לאומית ומימושה. זכותו של כל אדם להגן על עצמו ועל חברתו. זכותו של כל אדם לחיים טובים ומאושרים. תנאי בסיס עבורי למימוש זכויות אלה היא קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

ביטול היותה של מדינת ישראל מדינה יהודית וככל הנראה גם דמוקרטית. ארץ ישראל היא ביתו הלאומי וההיסטורי של העם היהודי. אם ישנו עם פלשתיני ואנשים המגדירים עצמם ככאלו, עלינו לעזור להם להגשים את השאיפות הלאומיות שלהם מעבר לקו הירוק בגבולות שיקבעו במו"מ. הכרה בזכות השיבה לשטחי מדינת ישראל היא גזענית, משום שאינה מכירה בזכותו של העם היהודי לבית לאומי, וככזו אינה לגיטימית, תוקפנית ואין לי שום עניין לשתף איתה פעולה אלא רק להיפך מכך - להלחם בה.

החיבור ההיסטורי הזה בין חלקים בסוציאליזם לבין אנטי-ציוניות לוקה בכשל יסודי. במה גדולה זכותו של אדם להתאגד מזכותו של אדם להגן על עצמו ע"י צבא, או במה גדולה זכותו של אדם לחינוך ובריאות ברמה גבוהה מזכותו של אדם להגדרה ומימוש לאומי. איך כ"כ קל לראות שלפלשתינים מעבר לקו הירוק מגיעה מדינה או כל ישות אחרת עצמאית המבטאת את

ארז אלף הוא
חבר בקהילת
'שחר' ביקנעם

erezalef@gmail.com

:: חנן כהן

העכביש | המחנות העומדים במקום

הגיעה לידי תכנית מרכז התנועה הקרוב של תנועת הנוער המחנות העולים. כותרת מרכז התנועה היא "תהליכי השינוי והצמיחה בתנועת המחנות העולים". קראתי בעיון והתחרפנתי. בכל הטקסטים האלה מופיע האינטרנט כמשהו ש"צריך להסדר איתו" או כמשהו "שאפשר להעזר בו". ולא רק זה. פעולת הפתיחה של המרכז מתבססת על תכנים של העיתון (?) מעריב לנוער. העיתונות המודפסת יורדת בחשיבותה בשנים האחרונות במידה כזאת שהיא מחפשת איך לשרוד בעולם של אינטרנט. התייחסות לעיתון נוער מודפס היא כמו לדבר על תנאי הנסיעה במרכבות. לא שלתנועה אין אתר אינטרנט ולא שהמדריכים והחניכים לא משתמשים בכל אמצעי התקשורת האפשריים באינטרנט. יש להם והם כן. אבל הם לא מבינים את האפשרויות וההזדמנויות שמביא האינטרנט לשינוי משמעותי באופן הפעולה של התנועה שתאפשר לקדם את מטרותיה הרבה מעבר לקיים. הנחת המוצא של תנועת המחנות העולים היא של ה"מחנה". המקום הפיזי שבו נפגשים ואליו מגיעים ל"פעולה". אם אתה לא מגיע למקום מסויים בזמן מסויים אתה לא שייך לתנועה. אנחנו לא מדברים איתך ואתה לא מדבר איתנו. האינטרנט מבטל מקום וזמן.

אפשר לדבר בלי להיות באותו מקום. אפשר לקרוא טקסטים ולצפות בתמונות וסרטים לא בשניה שהם נכתבים. אפשר לקיים יחסים משמעותיים וערכיים בלי להיפגש פנים אל פנים. את כל זה יודעים אנשי המחנות העולים אבל הם עדיין לא הפנימו את המהפכה הזאת. המהפכה שיכולה לאפשר להם להרחיב את טווח ההשפעה. המהפכה שיכולה לאפשר להם ליצור קשר עם יותר ילדים ונערים. המהפכה שיכולה לאפשר רמות שונות של יחסים וקירבה ולא רק "חבר תנועה" או "לא חבר תנועה".

הטכנולוגיות פשוטות ומוכרות. רק צריך להבין את המשמעות שלהן ולנצל אותן למען תיקון העולם. ברגע שמתחילים לחשוב לעומק "אינטרנט" האפשרויות נפתחות והפתרונות מציעים את עצמם. ברגע שמשחררים מהנחות היסוד של "קבוצת החוגים" אפשר לעשות ויש לאן להתפתח. ועכשיו לעבודה.

